

Drámai irodalmunk remekeinek új német fordításai. Madách: Die Tragödie des Menschen. — Vörösmarty: Csongor und Tünde. — Katona: Bánk bán. Übertragungen von Jenő Mohácsi. Budapest és Lipcse, é. n., Bokor és Vajna kiadása. 8-r., 207, 175, 167 l.

Mohácsi Jenő egy évtized lelkes és fáradhatatlan munkájával drámai irodalmunk három legnagyobb remekét ültette át németbe. Kettő közülük, *Az ember tragédiája* és a *Csongor és Tünde* színelőadásban vagy legalább rádió-közvetítéssel el is jutott a némettség messze köreibe, sőt Madách drámai költeménye a bécsi Burgtheaterban alig három hónapon belül közel harminc előadást ért meg: most lett igazán ismeretessé Németországban s érte el méltó fogadtatását és megismerését. Hogy a *Bánk bán*nak ezúttal sem sikerült gyökeret vernie német talajban, azt Katona remekének sajátosan magyar szelleme eddig is érthetővé tette. Könyvalakban azonban így is hirdeti Katona géniusztát. A három remekmű német fordításának megjelenése a magyar irodalom történetére is tartozik, azért folyóiratunkban is — utólag és összefoglalóan — számot adunk róla. Annál inkább, mert Mohácsinak mindhárom fordítása vérbeli költőtehetség és hivatott műfordító alkotása, s mindhárom remekműnek a legjobb német fordítása.

Az ember tragédiájának ez a tizedik németbe való átültetése, de kettő közülük, Kertbeny Károlyé és Erdélyi Károlyé, kéziratban maradt. Mohácsi fordításának ismert hét előzője közül Spóner Andoré (1887) volt az első hű, Voinovich ítélete szerint is irodalmi színvonalú tolmácsolása a remekműnek; a legköltőibb Dóczy Lajosé volt, amely röviddel Spóneré után (1891) jelent meg. Rákosi Jenő jegyezte föl Dóczyról (l. Pintér, VII. 793.), hogy „lelkét megszállta a *Faust* ördöge”, egészen beleélte magát a *Faust*ba s ezért volt annak hivatott magyar fordítója. Mohácsi viszont megállapítja, hogy Dóczy Madách-fordítása teljesen Goethe nyelvén, Goethe szókincsével, fordulataival szól s azért a németben *Faust*-utánzat színét mutatja: „Madách Goethe jelmezében”. Fordításában azért nem az írott nyelv költőisége, hanem az eleven szó, a beszélt nyelv hűsége volt az eszménye, amit röviden úgy mondhatnánk: nem az olvasónak, hanem a színháznak fordított. Nagy technikai készséggel és bizonyos merészséggel az ötös és hatodfeles helyett négyes és ötödfelés jambusokkal élt, ami egészében frissebbé, a színpadról jobban hatóvá teszi a fordítást, amely költőiségben sem marad el Dóczyé mögött, hűségben pedig fölül is múlja. Madách alkotásának drámaisága kiéleződik vele: a színpad feladatait tekintve, Mohácsi fordítása minden előzője fölött áll s hogy Madách remekét a német színpadokon diadalra juttatta, nemzeti szempontból is érdeme.

Gazdag nyelvkincsén, a fordítandó munka belső átélésén s igazi költőiségén kívül ritmusérzékére is nagy föladat várt a

Csongor és Tünde tolmácsolásakor. Ez a csupa zene, csupa művészettel tükrözött, ihletett hangulat, amely az ördögfiak jelenetétől az Éj királynőjének filozófiai mélységű, de rejtelmes költeményéig sokféle skálán áramlik, a legnehezebb munka elé állítja a leghivatottabb műfordítót is. Nem csuda, hogy a darab első fordítása csak 1904-ben jelent meg. Mohácsi átültetése szinte lehelletszerű finomsággal tükrözi a remekmű minden halhatatlan jelenetét. Költőisége, egyszerű ritmusa, könnyedsége, ha kell: játékos csendülése vagy bölcselkedő komorsága azt adja, amit a magyar *Csongor és Tünde*-ben láttunk és élveztünk. Formájában, nyelvében, de hangulatában is hű a fordítás s az átélésnek teljességét érzékelteti: sehol egy zökkenő, egy elprózaizálás nincsen benne. Az élő, beszélt nyelvnek nem mindennapi, hanem választékos, költői használata itt válik be legjobban. Mohácsi egy Babits versművészetével, ritmusérzékével, színpompájával mutatja meg a németeknek Vörösmarty gazdag és mély világát.

Míg a *Csongor és Tünde* eredeti ritmusához, sőt ritmusjátékához Mohácsi mindvégig híven ragaszkodik, a *Bánk bán* fordításában visszatér a Madách-átültetés elvéhez: egyrészt a hosszabb jambikus sorok helyett itt is a rövidebbeket használja, másrészt a bevált technikával megint az élő, a *beszélt* nyelv elevenességére, tehát elsősorban színpadi célokra törekszik. De míg amott ez szinte parancsolóan szükségszerű volt, a *Bánk bannál* kevésbé megokolt. A dráma komoran fenséges részleteihez ez a drámai „gyorsítás” kevésbé illik. A színi hatást mindenesetre fokozza, a darabot — hogy úgy mondjuk — modernizálja (színpadi értelemben), de kissé eltávolítja eredetijétől. Ez nem vonatkozik szövegbeli hűségére (elég az utolsó jelenetekre — *Árpád és Bor vére közt...* vagy *Nincs senki árva más...* utalnunk), ellenben éppen arra, amit Mohácsi az előszóban hangoztat: hogy Katonát a maga eredeti sajátosságában akarja bemutatni: a négyes és ötödfelés jambusok helyenként a dübörgő drámába Katonától nem szokott könnyedséget hoznak. Mohácsinak ezt a hibáját azonban a színpadi cél menti. A színpadi közönséggel akarta volna — ha előadásra kerül — Németországban is a *Bánk bánt* megkedveltetni. Kétlem, hogy ez sikerülne. Mohácsi szerint a rendezőnek és a szereplőnek át kell élnie a magyar tragédia féktelen (ungestüm) szellemét s akkor már a Vészi fordítása is diadalra juttatta volna német színpadon is a *Bánk bánt*. Aligha. A darab mélységét, magyar történelmi és faji erejét és szellemét a nemzeti lélek ismerete nélkül sem a rendező, sem a szereplő nem „élheti át”. A színpad segítsége és az élő nyelv frissesége együttesen is éppen olyan hiúvá teszi e reménységet, mint az irodalmi alkotás önereje. E kérdéstől függetlenül azonban Mohácsinak ez a fordítása is sikerült, jeles alkotás. Hálásak lehetünk s örülnünk kell, hogy

remekeink ilyen hivatott műfordító költői és méltó tolmácsolásban kerülnek a külföld elé.

Mindhárom fordítás előtt rövid bevezetés jellemzi a műalkotást s magát az alkotó géniust. Ezek azonban túlságosan vázlatosak ahhoz, hogy ami nekünk érthető, sőt szép, az idegen olvasónak is megfeleljenek.

NAGY ISTVÁN.

Széchenyi napjai. gróf Széchenyi István élete és életműve időrendben. Szerkesztette Csery-Clauser Mihály. Budapest, é. n. 8.-r. 190 l.

Nagyjainkról nem egyszer kaptunk már hamis — mert szubjektív — képet. Az utóbbi két évtized vívmánya, hogy műveikből vett antológiák, breviáriumok, kivonatok útján ők maguk szólnak hozzánk. Az egyéniségükről így kapott kép hitelessége sem mindig meggyőző, mert majd minden ember nyilatkozataiban lehet a legellentétebb felfogás alátámasztására szolgáló bizonyítékokat találni, főleg, ha nem egész életművüket tartjuk szemünk előtt, hanem csak kiragadott törmelékeket. Igen jó példa erre Petőfi alakja. Mégis ezek az illető műveiből vett, gyakran összekötő szöveggel ellátott idézetgyűjtemények közelebb hozzák, emberibbé teszik a felidézettnek az alakját.

Széchenyi alakja még ma is inkább fogalom, mint konkrét valóság az átlagember számára. Naplóinak pompás kiadását az idegen nyelvű szöveg elzárja a nagyközönség előtt, aki pedig ezzel is megbirkózik, az megröszélt torpan meg a jóakarató, de szerencsétlenkezű Tasner Antalnak eljárása előtt. Az a Széchenyi, aki Tasner törlései után a Naplók nyomán felrélik előttünk, az ideg orvos szakszerű magyarázatai nélkül alig érthető. Az ember, az érző, dobogó, mindent megértő szív ott lüktet a kitörölt sorokban. Ha egyszer sikerül ezeket az olvashatatlaná nyomorított szavakat esetleg röntgensugárral kisillabizálni, akkor meg fogjuk ismerni az *igazi*, bevallott, de emberi hibáival együtt is annyira rokonszenves Széchenyit.

Addig is, amíg ez a vágy valóra válik, szívesen kell köszöneti minden olyan kezdeményezést, amely a legnagyobb magyar alakját közelebb viszi a nagyközönséghez. Éppen ezért örömmel és őszinte várakozással vettük kézbe Csery-Clauser Mihálynak Széchenyi Istvánról szerkesztett breviáriumát. A könyv azonban távolról sem elégíti ki várakozásunkat. A kötet minden során, a laza összekötő szövegen valami hevenyészetttség ömlik el, a gondos, elmélyedő munkának teljes hiánya. Valami megmagyarázhatatlan tvrszerűtlenség vonul végig az egész könyvön: a mellékést kétszer is említi, a fontosról nem szól.